

Mieczysław Adamowicz

Zielona gospodarka, zielony wzrost i zazielenienie jako formy realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju

Streszczenie: Przedmiotem opracowania jest zielona gospodarka, zielony wzrost i zazielenienie jako koncepcje wdrożeń do gospodarki w celu zachowania ochrony środowiska, bioróżnorodności i przeciwdziałania zmianom klimatu. Koncepcje te wdrażane w Unii Europejskiej przyjęły nazwę Europejskiego Zielonego Ładu. Wszystkie zielone koncepcje powiązane są z paradygmatem zrównoważonego rozwoju i w opracowanych strategiach stają się formami jego realizacji. Niniejsza praca bazuje na literaturze problemu oraz dokumentach formułowanych przez agendy Organizacji Narodów Zjednoczonych, instytucje i organizacje międzynarodowe oraz organy Unii Europejskiej. Pojęcia „zielonej gospodarki”, „zielonego wzrostu” i „zielonego ładu” mają szczególne znaczenie w sektorach gospodarki opierających się na zasobach naturalnych – rolnictwie, leśnictwie, rybołówstwie i górnictwie. Zazielenienie oznacza odnoszenie się z troską do przyrody i ekosystemów w życiu gospodarczym i społecznym, szczególnie w układach terytorialnych dużego skupienia ludności i przemysłu. Wdrażanie zielonych koncepcji zrównoważonego rozwoju wymaga wsparcia inwestycyjnego i edukacyjnego. Zielone koncepcje rozwoju mają wiele ambitnych założeń i mogą być uznawane za zbyt optymistyczne.

Słowa kluczowe: zielona gospodarka, zielony wzrost, zielony ład, zrównoważony rozwój, zazielenienie.

Prof. dr hab. Mieczysław Adamowicz, Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Wydział Nauk Ekonomicznych, ul. Sidorska 95/97, 21-500 Biała Podlaska, e-mail: adamowicz.mieczyslaw@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1164-4966.

Utwór dostępny jest na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowe.
[Creative Commons CC BY 4.0.](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

1. Wprowadzenie

W ciągu ostatnich 30 lat w dyskusjach o rozwoju społeczno-gospodarczym pojawia się coraz częściej przymiotnik „zielony”. Słowo to symbolizuje zielen przyrody, nawiązuje też do zieleni chlorofilu zawartego w zielonych liściach roślin. Oznacza powiązanie lub odniesienie danego zjawiska czy procesu ekonomicznego do naturalnego, bujnego wzrostu i rozwoju roślinności. Jest też elementem powiązanego z nią środowiska przyrodniczego. Podstawa procesu rozwoju zielonej roślinności to zjawisko fotosyntezy, która zachodząc w liściach roślin, ma zdolność kreowania materii z substancji zawartych w przyrodzie pod wpływem energii słonecznej. Jest to fundamentalne zjawisko, obok procesów o charakterze mikrobiologicznym czy biochemicznym, zachodzące w sposób naturalny, powtarzalny i odnawialny, przetwarzające energię słoneczną w materiały do wykorzystania w procesach produkcji organizowanych przez człowieka. Wytwarzana w ten sposób materia może być także, jako zielona masa, przetwarzana na energię odnawialną, która zastępuje część energii wykorzystywanej w gospodarce ze źródeł nieodnawialnych – węgla, ropy naftowej, gazu ziemnego czy masy drzewnej powstającej z likwidowanych lasów. Wykorzystanie odnawialnej energii naturalnej pozwala nie tylko na częściowe zastępowanie paliw kopalnych, ale też na ograniczanie skażenia środowiska człowieka odpadami i emisją szkodliwych gazów powodujących niekorzystne zmiany klimatyczne. Tak więc zielen roślin kojarzy się z takimi terminami, jak „zielona produkcja”, „zielona energia”, „zielona gospodarka” i „zielony ład gospodarczo-społeczny”, powstałymi w trakcie poszukiwań zarówno sprawniejszych i efektywniejszych systemów ekonomicznych, jak i lepszych warunków życia społeczeństw. Zielen zawarta w przymiotniku tych terminów spełnia więc funkcję symboliczną, a wymienione pojęcia zawierają bogaty ładunek problemów i koncepcji narastających od stuleci i zauważonych po drugiej wojnie światowej, które ludzkość napotyka współcześnie, a których znaczenie będzie się zwiększało w przyszłości. Przedmiotem tego opracowania jest naświetlenie genezy i istoty „zielonych” pojęć aktualnie obecnych w naukach ekonomicznych oraz działań praktycznych ukierunkowanych na rozwiązywanie problemów odnoszących się do ogólnych procesów rozwoju społeczno-gospodarczego ze szczególnym zwróceniem uwagi na rolnictwo i obszary wiejskie. Prezentowany artykuł napisany m.in. w oparciu o literaturę przedmiotu dotyczy głównie pojęć: „zielona gospodarka”, „zielony wzrost”, „nowy zielony ład w Europie” i „zielony ład w rolnictwie”.

2. Zielona gospodarka

Pojęcie „zielonej gospodarki”, nawiązujące do naturalnych procesów biologicznych i produkcji pierwotnej roślin, zostało wprowadzone przez ekonomistów

i polityków do określania sposobów gospodarowania, które w możliwie największym stopniu wykorzystują procesy biologiczne przebiegające pod wpływem energii słonecznej do wytwarzania dóbr i usług służących człowiekowi w procesach produkcji i do zaspokajania potrzeb konsumpcyjnych. Ludzkie sposoby gospodarowania zmieniają się w czasie wraz z postępem cywilizacji, przechodząc od prostych form naturalnych do bardziej złożonych, w których coraz większą rolę odgrywają czynniki kreowane przez człowieka w sposób przemysłowy, nazywane zwykle przez ekonomistów kapitałem. Tak więc do naturalnych czynników produkcji dostępnych dla człowieka – jakimi była ziemia wraz z jej wszystkimi zasobami i atrybutami, obejmującymi położenie, jej naturalne cechy pozwalające na uzyskiwanie produkcji roślinnej i jej przekształcanie w dobra użytkowe oraz zasoby i bogactwa naturalne będące wytworem przyrody, takie jak metale, materiały budowlane i zasoby energetyczne itp. – w coraz szerszym zakresie wchodziły wytworzone w sposób przemysłowy materiały i gotowe wyroby, które można określić mianem kapitału. W procesach produkcyjnych organizowanych przez człowieka następowało doskonalenie jego zdolności do pracy i podnoszenie jej produktywności przez gromadzenie wiedzy i nabywanie umiejętności, co unowocześniało i dynamizowało procesy gospodarcze. Ekspansja gospodarcza i zwiększanie się liczby ludności oraz zmieniające się formy zagospodarowania ziemi potęgowały presję na środowisko naturalne i jego degradację. Niebezpieczeństwa wynikające z rabunkowego sposobu gospodarowania w środowisku naturalnym i z coraz bardziej intensywnych form eksploatacji przyrody zostały dostrzeżone po drugiej wojnie światowej w okresie intensywnej industrializacji, dynamizacji procesów demograficznych i przyspieszenia urbanizacji.

Chociaż przesłanki do rozwoju zielonej gospodarki narastały stopniowo od wielu lat, to samo pojęcie pojawiło się po raz pierwszy w 1989 r. w raporcie pt. *Blueprint for a Green Economy* wykonanym dla rządu Wielkiej Brytanii przez zespół angielskich ekonomistów ochrony środowiska: Davida W. Pearce'a, Anila Markandyę i Edwarda B. Barbiera, którego celem było wsparcie rządu brytyjskiego we wdrażaniu koncepcji zrównoważonego rozwoju (Bąk, Cheba 2020; Szyja 2015; Ryszawska 2013; Pearce, Markandya, Barbier 1989). Kolejne edycje tego raportu, publikowane w latach 1991 i 1994, rozszerzały pierwotny zakres tematyczny na globalne problemy związane z ochroną środowiska, takie jak zmiany klimatu, zanikanie warstwy ozonowej, dewastacja lasów tropikalnych, degradacja i utrata zasobów przyrodniczych w krajach rozwijających się itp. (Allen, Clouth 2012). Termin „zielona gospodarka” ponownie pojawił się w 2008 r. podczas dyskusji zainicjowanej przez Program Narodów Zjednoczonych ds. Ochrony Środowiska (UNEP – United Nations Environmental Programme), w wyniku której pojawiła się Inicjatywa dla Zielonej Gospodarki. W jej ramach przygotowano raport

pt. *Globalny Nowy Zielony Ład (Global Green New Deal)* opublikowany w 2009 r. Raport uwzględniał nie tylko aspekty środowiskowe, ale nawiązywał też do poszukiwania sposobów zwalczania światowego kryzysu ekonomicznego, który ujawnił się w 2007 r. w USA, a następnie rozpowszechnił w skali globalnej. Wówczas to UNEP zaproponował tworzenie tzw. zielonych pakietów stymulacyjnych kierowanych do zdefiniowanych obszarów, w których inwestycje publiczne na dużą skalę mogłyby kształtować zieloną gospodarkę (Atkisson, Atkisson 2013). Program wzywał rządy do stymulacji sektorów ekologicznych i przeznaczenia znacznych środków na trzy cele: ożywienie gospodarcze, eliminację ubóstwa oraz zmniejszenie emisji węgla i ograniczenie degradacji ekosystemów. W 2009 r. przed konferencją klimatyczną w Kopenhadze ONZ opublikowała oświadczenie, w którym wyrażono przekonanie, że zielona gospodarka może przyczynić się do ożywienia gospodarczego i zmniejszenia zagrożeń związanych z bezpieczeństwem żywnościowym, niedoborem wody i energii oraz degradacją ekosystemu i zmianami klimatu. W 2012 r., w ramach przygotowań do Konferencji ONZ Rio+20 poświęconej tematyce zrównoważonego rozwoju, zagadnienie zielonej gospodarki było przedmiotem zainteresowania oraz licznych publikacji. Jedną z najważniejszych był raport wydany przez UNEP w 2011 r. pt. *Green Economy Report*, w którym zieloną gospodarkę zdefiniowano jako „gospodarkę, która powoduje poprawę dobrobytu ludzi i równości społecznej, przy jednoczesnym znacznym zmniejszeniu ryzyka środowiskowego i niedoborów ekologicznych. Jest ona niskoemisyjna, zasobooszczędna i sprzyja integracji społecznej” (UNEP 2011a)¹. Ta powszechnie cytowana definicja była inspiracją dla wielu podobnych formułowanych przez środowiska różnych organizacji międzynarodowych. Według wydanego przez ONZ przewodnika po zielonej gospodarce w latach 2009–2012 powstało 30 raportów i opracowań na temat 11 narodowych strategii jej wdrażania (Ryszawska 2013). Znane są definicje skrócone, jak np. podana przez koalicję różnych organizacji pozarządowych, określająca zieloną gospodarkę jako „odporną gospodarkę, która zapewnia lepszą jakość życia wszystkim w obrębie ograniczenia ekologicznego planety” (Allen, Clouth 2012), czy definicje bardziej rozbudowane, choćby ta pochodząca od duńskich organizacji pozarządowych, która zieloną gospodarkę definiuje jako taką, która „nie jest stanem, lecz procesem transformacji i ciągłym postępem dynamicznym. Zielona gospodarka eliminuje systemowe zakłócenia i dysfunkcje obecnej ekonomii głównego nurtu i zapewnia dobrobyt ludzi i równy dostęp do szans wszystkich ludzi, przy zachowaniu integralności środowiskowej i ekonomicznej, aby pozostać w granicach skończonej zdolności planety. Gospodarka nie może być ekologiczna bez bycia sprawiedliwą” (Bąk, Cheba 2012). W dokumencie *Toward a Green Economy* (UNEP 2011b) opisano

¹ Jeśli nie zaznaczono inaczej, to cytaty zostały przetłumaczone na język polski przez autora artykułu.

etapy wdrażania zielonej gospodarki, określono rodzaj i wykorzystanie zielonych inwestycji oraz ich ukierunkowanie, głównie na dostarczanie i zrównoważone wykorzystanie kapitału naturalnego i energii.

W Unii Europejskiej, która czynnie uczestniczyła w budowaniu koncepcji zrównoważonego rozwoju, pojęcie zielonej gospodarki pojawiło się dość późno. Dopiero w trakcie przygotowań do szczytu państw Rio+20 w 2012 r. Komisja Europejska zdefiniowała zieloną gospodarkę jako: „niskoemisyjną i zasobooszczędną gospodarkę, która zapewnia wzrost, tworzy miejsca pracy i likwiduje ubóstwo przez inwestowanie i ochronę kapitału naturalnego, od którego zależy w długim okresie przetrwanie planety” (EEA 2012; UE 2012). Jest gospodarką niskoemisyjną, efektywnie wykorzystującą zasoby i zapewniającą integrację społeczną (EEA 2012; UE 2012). Komisja Europejska zdefiniowała wówczas swój stosunek do zielonej gospodarki w programie działań środowiskowych traktujących kapitał naturalny i zachowanie bioróżnorodności jako swoistego rodzaju ubezpieczenie życiowe. Wiodącym dokumentem z punktu widzenia zielonej gospodarki stała się Strategia „Europa 2020”, której centralnym elementem jest wspieranie zrównoważonego rozwoju we wszystkich obszarach gospodarki, środowiska i życia społecznego. W ramach tej strategii w 2011 r. opracowano różne dokumenty przygotowujące do praktycznego wdrożenia koncepcji, m.in.: „Europa efektywnie korzystająca z zasobów”, „Mapa drogowa przejścia do konkurencyjnej i niskoemisyjnej gospodarki w 2050 r.” oraz „Strategia bioróżnorodności UE do 2020 r.” (EC 2011a, 2011b, 2011c).

Zieloną gospodarkę można rozpatrywać z perspektywy koncepcyjno-teoretycznej, pozwalającej na tworzenie strategii, kreowanie polityk i opracowywanie programów rozwojowych, a także aplikacyjno-wdrożeniowej, umożliwiającej przygotowanie i wdrożenie planów oraz działań praktycznych. W tym drugim wymiarze zielona gospodarka obejmuje następujące elementy: zielone produkty i usługi, zielone inwestycje, zielone sektory gospodarki, zielone zamówienia publiczne i zielone miejsca pracy oraz konsumpcję sprzyjającą zazielenieniu gospodarki (Szyja 2015). Pierwszy element tworzą produkty i usługi, które w całym cyklu życia w niewielkim stopniu wpływają na środowisko naturalne. Oznacza to, że są wytwarzane lub oferowane przy użyciu komponentów nieszkodliwych dla otoczenia i mogą być ponownie zużywane w procesie recyklingu, zwłaszcza w tzw. gospodarce o obiegu zamkniętym (GOZ). Zielone produkty i usługi muszą odpowiadać określonym wymogom środowiskowym. Zielone inwestycje obejmują zarówno budowę infrastruktury chroniącej środowisko, urządzeń umożliwiających produkcję oraz wykorzystanie energii odnawialnej, jak i inne rodzaje działań w zakresie produkcji czy wykorzystania energii i surowców. Zielone sektory gospodarki zawsze kojarzone były z rolnictwem i leśnictwem, ochroną naturalnego krajobrazu, produkcją energii odnawialnej, rozwojem biogospodarki oraz technologii przyjaznych środowisku. Z kolei zielone zamówienia

publiczne to działania i procesy, w których władze publiczne wpływają na pozyskiwanie towarów, usług i innych przedsięwzięć oddziałujących pozytywnie na środowisko oraz wzrost i rozwój gospodarczo-społeczny. Zielone miejsca pracy zaś to formy zatrudnienia przyczyniające się do ograniczenia konsumpcji energii i zasobów naturalnych, ograniczenia ilości i rodzajów odpadów i zanieczyszczeń, redukcji emisji gazów cieplarnianych oraz ochrony ekosystemów i zachowania bioróżnorodności. Utrzymanie zielonych sektorów gospodarki zależy też od konsumpcji, która unika marnotrawstwa, strat i racjonalnie gospodaruje odpadami. Widzimy, że za wdrażanie koncepcji zielonej gospodarki odpowiedzialne są różne podmioty: państwa, władze i organizacje publiczne, przedsiębiorstwa, społeczności lokalne, gospodarstwa domowe i wszyscy obywatele.

Ogólnie rzecz ujmując, koncepcja zielonej gospodarki obejmuje trzy podstawowe elementy: eliminację zagrożeń środowiska i zachowanie jego walorów; racjonalne gospodarowanie zasobami i surowcami naturalnymi; włączenie społeczne i efektywność ekonomiczną. Kluczowe znaczenie dla urzeczywistnienia tej koncepcji mają inwestycje ograniczające szkodliwą emisyjność gazów i zanieczyszczeń, proekologiczne zachowania społeczne i ochrona bioróżnorodności, a także zapewnienie aktywności gospodarczej, efektywności gospodarowania i wzrostu gospodarczego. Z tego też względu z terminem „zielonej gospodarki” wiążą się też proponowane przez OECD pojęcia „zielonego wzrostu” i „zrównoważonego rozwoju” (OECD 2011).

3. Zielona gospodarka a zielony wzrost

Według OECD zielony wzrost oznacza dążenie do wzrostu i rozwoju gospodarczego przy jednoczesnym zapobieganiu degradacji środowiska, utracie różnorodności biologicznej i niezrównoważonemu wykorzystaniu zasobów naturalnych. Zielony wzrost prowadzi do oddzielenia skutków działalności gospodarczej od efektów działalności środowiskowej, stanowi on także dążenie do tego, by inwestowanie w środowisko było siłą napędową wzrostu gospodarczego. Bank Światowy definiował zielony wzrost jako taki, który zapewnia efektywność wykorzystania zasobów, jest czysty, czyli ograniczający zanieczyszczenia i degradację środowiska, odporny na naturalne zagrożenia i wykorzystujący zarządzanie środowiskowe w celu zapobiegania różnym katastrofom (World Bank 2012). Według Instytutu Globalnego Zielonego Wzrostu (GGGI – Global Green Growth Institute) zielony wzrost jest nowym rewolucyjnym paradygmatem rozwoju podtrzymującym wzrost gospodarczy, a jednocześnie zapewniającym trwałość klimatyczną i środowiskową. Jest skierowany na zmniejszenie ubóstwa, tworzenie miejsc pracy, integrację społeczną oraz zrównoważenie ekosystemów,

złagodzenie zmian klimatycznych, wspieranie bioróżnorodności, zapewnienie dostępu do czystej wody i energii (GGKP 2013). GGGI jest międzynarodowym instytutem gromadzącym informacje i prowadzącym badania nad zielonym wzrostem i jego promocją. Wspiera przygotowywanie planów zielonego wzrostu, zwłaszcza w krajach rozwijających się, w czterech priorytetowych dziedzinach: energii, wody, użytkowania gruntów i zielonych miast (Bąk, Cheba 2013).

Pojęcia „zielonej gospodarki” i „zielonego wzrostu” kształtowały się w podobnym okresie, w początkach drugiego dziesięciolecia XXI w., jednak w różnych środowiskach i kierowane były do innych odbiorców. Pojęcie „zielonej gospodarki” dotyczy raczej stanu i struktury gospodarki, jej charakteru i sposobu funkcjonowania, natomiast termin „zielony wzrost” ma charakter dynamiczny i odnosi się do wykorzystania zielonych czynników w celu powiększenia efektów ekonomicznych (zasobów wytwórczych, produkcji, konsumpcji, dochodów), które mogą stać się przyczyną procesów rozwoju. Wzrost ma charakter ilościowy. Rozwój jest zjawiskiem o szerszej zawartości, obejmującym zarówno zmiany ilościowe, jak i jakościowe, takie jak: zmiany strukturalne w gospodarce, postęp techniczny i technologiczny, upowszechnianie innowacji, zmniejszenie uciążliwości pracy, ochrona zasobów środowiskowych, wyższy poziom życia, ochrona wartości społecznych itp. Wzrost jest na ogół niezbędny dla zaistnienia rozwoju, który może wystąpić z opóźnieniem lub mieć charakter pośredni. Zielony wzrost może przenieść zieloną gospodarkę na wyższy poziom rozwoju. Pojęcie „zielonego wzrostu” jest przydatne przy formułowaniu strategii i polityk rozwojowych, a poszczególne jego elementy dają się łatwo określić i skwantyfikować.

Według OECD (2011) polityki zielonego wzrostu służą wspieraniu rozwoju gospodarczego i poziomu życia ludzi przez zachowanie i właściwe wykorzystanie kapitału naturalnego obejmującego zasoby naturalne i ekonomiczne w postaci surowców, energii, wody, biomasy i wielu innych produktów czy usług mających wpływ na dobrobyt ludzi. Trafność i skuteczność tych polityk zależy od dobrego rozeznania zielonych zasobów i czynników wzrostu oraz zachodzących między nimi relacji. Do tego celu potrzebne są odpowiednie zasoby informacji, wskaźniki pomiaru oraz metody monitorowania i oceny. Implementacja i monitorowanie zielonej gospodarki i zielonego wzrostu w poszczególnych krajach powinny umożliwić przeprowadzenie porównań międzynarodowych prowadzących do pełniejszego rozpoznania problemów oraz koordynacji działań w skali globalnej (Bąk, Cheba 2020; Ryszewska 2013). W tym celu różne zespoły badawcze i organizacje międzynarodowe opracowują pakiety, wskaźniki i sposoby pomiaru poziomu zazielenienia i jego oceny. Przykładowo UNEP w 2012 r. zaproponował zestawy wskaźników środowiskowych i społecznych pomiaru w trzech obszarach: 1) wskaźniki problemów i celów środowiskowych (zmiany klimatyczne,

zarządzanie ekosystemami, efektywność zasobów, zarządzanie produktami chemicznymi i odpadami); 2) wskaźniki interwencji politycznych (zielone inwestycje, zielona reforma fiskalna, wycena efektów zewnętrznych i usług ekosystemów, szkolenia w zakresie zielonych kwalifikacji); 3) wskaźniki jakości życia i sprawiedliwości społecznej (zatrudnienie, sektor produktów i usług środowiskowych, dobrostan, dostęp do zasobów, zdrowie). Każda z wyszczególnionych grup wskaźników zawiera od dwóch do czterech wskaźników szczegółowych. Wskaźniki gromadzone są na specjalnej platformie wiedzy Green Growth Knowledge Platform (GGKP), która oprócz nich zawiera także globalną listę naukowców i ekspertów (UNEP 2012). GGKP została uruchomiona w styczniu 2012 r. w Meksyku przez GGGI, OECD, UNEP i Bank Światowy.

Wskaźniki dotyczące zielonej gospodarki i zielonego wzrostu są także gromadzone i publikowane przez Europejską Agencję Środowiska (EEA – European Environmental Agency). W raporcie z 2012 r. zamieściła ona zestaw 225 wskaźników ujętych w pięciu następujących grupach: 1) wskaźniki siły napędowej – 50 wskaźników dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego, w tym transportu, turystyki, zużycia energii; 2) wskaźniki ciśnienia – 71 wskaźników dotyczących emisji gazów cieplarnianych i innych zanieczyszczeń powietrza, wody i gleby; 3) wskaźniki stanu – 33 wskaźniki opisujące stan środowiska; 4) wskaźniki wpływu – 46 wskaźników opisujących zmiany w środowisku i ich wpływ na ekosystemy, gospodarkę oraz zdrowie ludzi; 5) wskaźniki reakcji – 25 wskaźników, które obrazują reakcje polityków oraz społeczeństwa na problemy związane ze środowiskiem (EEA 2012).

Główny Urząd Statystyczny w Polsce również zaproponował zestaw wskaźników, które pozwalają scharakteryzować stan zazielenienia gospodarki (US w Białymstoku 2017). Na tle ogólnych wskaźników ukazujących uwarunkowania społeczno-gospodarcze i wyniki gospodarowania (ludność, rynek pracy, edukacja, warunki życia, społeczeństwo informacyjne, rachunki narodowe) wyróżniono cztery następujące grupy miar i wskaźników służących monitorowaniu i ocenie stanu zielonej gospodarki: 1) wskaźniki kapitału naturalnego – 16 wskaźników ujętych w 3 grupach (bioróżnorodność i stan ekosystemów, zasoby odnawialne, zasoby nieodnawialne); 2) wskaźniki środowiskowej efektywności produkcji – 18 wskaźników ujętych w 3 grupach (gospodarowanie zasobami, wykorzystanie energii oraz emisja gazów cieplarnianych); 3) wskaźniki środowiskowej jakości życia ludności – 16 wskaźników odnoszących się do relacji między zdrowiem ludzi a stanem środowiska oraz do dostępu i wykorzystania usług środowiskowych; 4) wskaźniki odnoszące się do polityk gospodarczych i ich następstw w sferach ekonomicznej, społecznej i środowiskowej. W tej grupie zamieszczono 19 wskaźników dotyczących polityki rolnej, polityki ochrony środowiska, polityki fiskalnej, wdrażania nowych technologii i innowacji, zarządzania i zamówień publicznych.

Zielony wzrost może być jednym z filarów zrównoważonego rozwoju, a zielona gospodarka stanowi jedną z trzech głównych płaszczyzn tej koncepcji rozwijanej już wcześniej, głównie od początku lat 70. XX w. Obydwa pojęcia – „zielona gospodarka” i „zielony wzrost” – zawierają jednak wspólne elementy, a ich różnice stopniowo się zacierały i często były używane zamiennie. Wynikało to także z poszukiwania zintegrowanego podejścia łączącego wszystkie elementy i płaszczyzny koncepcji zrównoważonego rozwoju, z którą obydwie pojęcia ściśle się wiązały. Różnice występowały w zależności od tego, które elementy w danej płaszczyźnie wysuwano na plan pierwszy.

4. Zielona gospodarka i zielony wzrost a zrównoważony i trwały rozwój

Po drugiej wojnie światowej, w latach 50. i 60. XX w., doszło do burzliwego wzrostu produkcji przemysłowej, powszechnej intensyfikacji produkcji rolniczej oraz nasilenia urbanizacji. Procesy te przebiegały bez zwracania większej uwagi na postępującą degradację środowiska przyrodniczego, nabrzmiewanie problemu odpadów i zanieczyszczeń oraz rosące zagrożenie możliwością wystąpienia regionalnych i globalnych katastrof ekologicznych. Brak racjonalności w sferze środowiskowej stwarzał ryzyko wystąpienia zjawisk kryzysowych w sferach ekonomicznej i społecznej. Świadomość powstających zagrożeń została dostrzeżona w różnych środowiskach, co spowodowało, że stała się ona tematem obrad XXIII Sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ w 1968 r., w wyniku której w 1969 r. opublikowano raport dotyczący stanu środowiska i wynikających z tego zagrożeń. Rosnące międzynarodowe zainteresowanie problematyką ochrony środowiska doprowadziło do przyjęcia na konferencji ONZ w 1972 r. tzw. deklaracji sztokholmskiej pod hasłem „Mamy tylko jedną ziemię”, która mimo braku charakteru wiążącego stała się wykładnią i punktem odniesienia w kształtowaniu międzynarodowych stosunków związanych z wykorzystaniem środowiska przyrodniczego (Adamowicz, Zwolińska-Ligaj 2020). Stwierdzono w niej, że człowiek ma prawo do wolności, równości i odpowiednich warunków życia w środowisku o jakości zapewniającej godność i dobrobyt. Ponosi on jednak odpowiedzialność za ochronę i poprawę środowiska dla obecnych i przyszłych pokoleń. Opracowany program działań obejmował 109 zaleceń ujętych w sześciu następujących grupach: 1) zagospodarowanie przestrzenne i kształtowanie osiedli ludzkich; 2) zagospodarowanie zasobów naturalnych z punktu widzenia ochrony środowiska; 3) identyfikacja i kontrola szkodliwych substancji; 4) edukacja i informacja na temat środowiska; 5) ochrona środowiska w krajach biednych; 6) międzynarodowe podstawy działania w zakresie ochrony środowiska (Burchard-Dziubińska, Rzońca, Drzazga 2014).

Deklaracja sztokholmska podniosła ochronę środowiska do rangi podstawowej funkcji każdego państwa i wskazała na konieczność powołania wyspecjalizowanej

organizacji ONZ zajmującej się ochroną środowiska. Stał się nią wspomniany wcześniej Program Narodów Zjednoczonych ds. Ochrony Środowiska, w ramach którego od 2012 r. zaczęto rozwijać koncepcję zielonej gospodarki. Z kolei koncepcja zrównoważonego rozwoju od 1983 r. leży w gestii Światowej Komisji ONZ ds. Środowiska i Rozwoju. Komisji tej, pracującej pod przewodnictwem Gro Harlem Brundtland, zawdzięczamy sformułowanie uniwersalnej definicji zrównoważonego rozwoju – w opublikowanym w 1987 r. raporcie *Nasza wspólna przyszłość* – oraz prowadzenie dyskusji nad jej wdrożeniem. Na konferencji w Rio de Janeiro w 1992 r., biorąc pod uwagę wyzwania XXI wieku, wypracowano Strategię „Agenda 21” stanowiącą globalny program działań dla Narodów Zjednoczonych i innych organizacji oraz rządów, samorządów oraz różnych grup społecznych. Deklaracje i programy międzynarodowe były sukcesywnie przenoszone do strategii Wspólnot Europejskich i poszczególnych krajów. Zrównoważony rozwój uznano za jedno z najważniejszych przyszłych wyzwań dla Wspólnot Europejskich już w 1990 r., co znalazło wyraz w 1992 r. w traktacie z Maastricht oraz Traktacie ustanawiającym Wspólnotę Europejską. Od tego czasu pojęcie zrównoważonego rozwoju było wprowadzane do różnych aktów wspólnotowego prawa oraz do polityk, strategii i programów dotyczących ochrony środowiska, rolnictwa, rybołówstwa, leśnictwa, energetyki, transportu i gospodarki odpadami. Polska w 1992 r. opracowała tzw. Pierwszą Politykę Ekologiczną opartą na zasadach zrównoważonego rozwoju.

Początkowo koncepcja zrównoważonego rozwoju miała charakter deklaracyjno-programowy, dla którego poszukiwano rozwiązań wdrożeniowych i praktycznych. Idea była podtrzymywana na kolejnych światowych konferencjach organizowanych przez ONZ, m.in. na tzw. Szczycie Milenijnym w 2000 r., Szczycie Ziemi w 2002 r. w Johannesburgu i Szczycie Ziemi Rio+20 w Rio de Janeiro w 2012 r. Deklaracje i cele milenijne są zbieżne z ideą zrównoważonego rozwoju widzianą z perspektywy globalnej. Szczyt w Johannesburgu, nawiązując do poprzednich deklaracji, wyeksponował kwestie humanitarne i godność człowieka. Natomiast Szczyt Rio+20 był podsumowaniem osiągnięć poprzedzającego dziesięciolecia oraz wyeksponowaniem nowych zjawisk, takich jak światowy kryzys ekonomiczny i walka z terroryzmem. W odniesieniu do kwestii zrównoważonego rozwoju debata skoncentrowała się na problematyce zielonej gospodarki oraz instytucjonalizacji współpracy na trzech poziomach: globalnym, narodowym i lokalnym, a także w trzech płaszczyznach: gospodarczej, społecznej i przyrodniczej. Koncepcja zielonej gospodarki wypracowana w środowisku OECD i Banku Światowego wydawała się spełniać kryteria bardziej ukierunkowanego, praktycznego sposobu wdrażania idei zrównoważonego rozwoju. Na Szczycie Rio+20 uznano, że najważniejsze problemy do rozwiązania dotyczą takich zagadnień, jak: miejsca pracy, energia, miasta, żywność, woda, oceany, katastrofy naturalne, a więc kwestii wchodzących

w większości w zakres pojęcia zielonej gospodarki. W końcowym dokumencie szczytu Rio+20 pod nazwą „Przyszłość, jakiej chcemy”, zamieszczono listę zrównoważonych celów rozwoju, które zamierza się osiągnąć do 2030 r. Wskazywano na potrzebę integracji działań w trzech podstawowych obszarach zrównoważonego rozwoju: długofalowym wzroście gospodarczym i równomiernym podziale korzyści między narody i grupy społeczne; ochronie zasobów naturalnych i środowiska, by zachować środowiskowe dziedzictwo dla przyszłych pokoleń; rozwoju społecznym zapewniającym ludziom na całym świecie żywność, edukację, energię, opiekę zdrowotną, wodę, systemy sanitarne i inne usługi. Jedną z form osiągania tych celów mógł być zielony wzrost prowadzący do wzmocnienia zielonej gospodarki.

Koncepcja zrównoważonego i trwałego rozwoju zdefiniowana w 1987 r. przez Światową Komisję ONZ ds. Środowiska i Rozwoju – wyrosła na gruncie potrzeby przeciwdziałania degradacji środowiska naturalnego – szybko objęła także sferę społeczną i ekonomiczną. W ciągu kilkudziesięciu lat była wzbogacana przez wkład różnych dyscyplin naukowych, tak że stała się podstawowym paradygmatem wszystkich strategii, polityk i programów rozwojowych formułowanych zarówno przez organizacje międzynarodowe, rządy krajowe, jak i organy samorządów terytorialnych. Jej istotą nadal jest zapewnienie trwałej poprawy jakości życia współczesnych i przyszłych pokoleń przez kształtowanie racjonalnych proporcji między różnymi rodzajami kapitału – ekonomicznym, ludzkim i przyrodniczym (Czudec, Miś, Zajac 2018; Borys 2016; Carney 2002). Pojęcie zrównoważonego rozwoju jest wykorzystywane przez różne dyscypliny naukowe, przedsiębiorców i działaczy gospodarczych oraz polityków. Obserwuje się przy tym trzy równoległe procesy. Pierwszy polega na rozszerzaniu pola zrównoważenia na sfery wykraczające poza środowiskową, społeczną i ekonomiczną, np. na płaszczyznę prawną czy instytucjonalną. Drugi oznacza intensyfikowanie i wzmocnienie wewnętrznych więzi między płaszczyznami (Adamowicz, Zwolińska-Ligaj 2020). Trzeci zaś koncentruje się na poszukiwaniu nowych form urzeczywistnienia i praktycznego wdrażania tej koncepcji do praktyki społeczno-gospodarczej. W tym trzecim nurcie można wymienić kilkanaście koncepcji i form, do których należy zaliczyć także różne próby zazielenienia gospodarki, zielony wzrost i zieloną gospodarkę (Adamowicz 2021a, 2021b; Toth 2019).

W Unii Europejskiej koncepcja zrównoważonego rozwoju wprowadzana była do ustawodawstwa, które wymuszało stosowne działania praktyczne. Szczególnie ważne znaczenie miał program przyjęty na lata 2010–2020 pod nazwą „Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu”, zwana w skrócie Strategią „Europa 2020”. Unia Europejska przyjęła do wdrożenia plan zawierający pięć celów w zakresie: zatrudnienia, innowacji, edukacji, włączenia społecznego oraz zmian klimatu i gospodarowania energią, które zamierzano wdrożyć do 2020 r. W każdym z tych obszarów państwa członkowskie

ustalały własne cele krajowe. Szczególną wagę przykładano do kształtowania zielonej gospodarki. Realizacja tego programu została uwarunkowana: efektywnym wykorzystaniem zasobów (zwłaszcza pierwotnych), przejściem na gospodarkę niskoemisyjną i niskowęglową, szerszym wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii, podnoszeniem efektywności energetycznej oraz wdrażaniem nowych technologii i innowacji (szczególnie o charakterze ekologicznym). Zielona gospodarka, podobnie jak i cała koncepcja zrównoważonego rozwoju, odnosi się bezpośrednio do rolnictwa i leśnictwa oraz obszarów wiejskich, z którymi wiąże się bezpieczeństwo żywnościowe, utrzymanie zasobów środowiskowych i regeneracja zasobów pracy, zachowanie krajobrazów oraz narodowego i regionalnego dziedzictwa kulturowego.

Kluczowe znaczenie dla ugruntowania koncepcji trwałego i zrównoważonego rozwoju miała przyjęta w 2015 r. na Światowej Konferencji ONZ w Nowym Jorku agenda „Przekształcamy nasz świat: Agenda na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030” (rysunek 1).

Przyjmując dokument „Agenda 2030”, ponad 190 krajów zobowiązało się realizować w swojej polityce 17 celów zrównoważonego rozwoju rozpisanych na 169 zadań szczegółowych. Przyjęte w „Agendzie 2030” cele można pogrupować w pięć następujących dziedzin oznaczonych hasłami: ludzie, planeta, dobrobyt, pokój, partnerstwo (5P: *people, planet, prosperity, peace, partnership*). Cele te obejmują szeroki zakres wyzwań związanych z ubóstwem, głodem, zdrowiem, edukacją, równością płci, zmianami klimatu, zapewnieniem pokoju i sprawiedliwości

Rysunek 1. Cele zrównoważonego rozwoju
Figure 1. Sustainable development goals

Źródło: Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie (2016).
Source: UN Information Centre Warsaw (2016).

społecznej. Z zieloną gospodarką związany jest szczególnie cel nr 15 dotyczący: ochrony, odbudowy oraz zrównoważonego korzystania z ekosystemów; zrównoważonego zarządzania zasobami leśnymi; walki z pustynnieniem i degradacją ziemi; przeciwdziałania zagrożeniom bioróżnorodności. Cele te zastąpiły przyjęte w 2000 r. Milenijne Cele Rozwoju, które miały być realizowane do 2015 r.

5. Zazielenienie gospodarki i nowy Zielony Ład Europejski

Upowszechnienie koncepcji zielonej gospodarki i zielonego wzrostu, skupiające od wielu lat uwagę naukowców, działaczy społecznych i polityków, przekładało się na próby wprowadzania do polityki gospodarczej zapisów wspierających prośrodowiskowe działania praktyczne w różnych sektorach gospodarki, które można określić pojęciem „zazielenienia”. Odnosiło się to szczególnie do działań emitujących zanieczyszczenia – przemysłu, energetyki, transportu i rolnictwa. W tym celu wykorzystywano różne środki i instrumenty, zarówno o charakterze normatywnym (np. wprowadzanie stref ochronnych, zakazów czy nakazów), jak i ekonomiczno-finansowym. We wdrażaniu koncepcji zielonej gospodarki początkowo kładziono nacisk na wykorzystanie systemu podatkowego, w którym stosowano zasadę, że „zanieczyszczający płaci”. Jej stosowanie zapobiegało generowaniu zanieczyszczeń i umożliwiało gromadzenie środków na rekultywację środowiska. Ten system gospodarowania miał szczególne znaczenie na obszarach cennych pod względem przyrodniczym oraz w sektorach produkcyjnych intensywnie wykorzystujących elementy środowiska przyrodniczego. Jego wartość nadal jest znacząca, jednak nie jest on wystarczający do rozwiązania problemów narastających wraz z nasileniem się niekorzystnych zjawisk klimatycznych. Koncepcja zrównoważonego rozwoju i zielonej gospodarki wymaga poszukiwania nowych rozwiązań podatkowych, nowych rodzajów inwestycji, nowych systemów gospodarowania zasobami – zwłaszcza źródłami energii zapewniającymi zarówno zachowanie walorów środowiska naturalnego, jak i trwałość oraz efektywność procesów gospodarczych i postęp społeczny. Według wyliczeń OECD (2011) kontynuowanie dotychczasowego modelu wzrostu gospodarczego opartego na wykorzystaniu paliw kopalnych doprowadziłoby do wzrostu emisji gazów cieplarnianych o 50% w 2050 r. i podwojenia liczby zbyt wczesnych zgonów do 3,6 mln osób rocznie. Prognozy wskazywały także na globalny wzrost zapotrzebowania na wodę o 55% i możliwy spadek o 10% lądowej różnorodności biologicznej na świecie. Wskazywało to na potrzebę głębszego zazielenienia gospodarki i szukania nowych instrumentów jej urzeczywistnienia. Takich możliwości należy szukać w nowej strukturze wytwarzania i wykorzystania źródeł energii, a także w nowych zielonych technologiach oszczędzających zasoby i w ekologicznej reformie podatkowej. Prace nad zwiększeniem produkcji energii

odnawialnej przyniosły widoczne efekty. Produkcja odnawialnych źródeł energii w UE tylko w latach 2005–2013 wzrosła z 3847,3 do 17 066,6 MWh. Działania na rzecz zielonej gospodarki i stan jej zaawansowania różniły się w poszczególnych krajach. Obliczony dla początku drugiej dekady XXI w. przez Bożenę Ryszawską Indeks Zielonej Gospodarki (IZG), oparty na wskaźnikach odnoszących się do siedmiu obszarów (Ryszawska 2013), wskazuje, że Polska zajmowała wówczas dość odległą, 20. pozycję wśród 27 ówczesnych krajów członkowskich UE. Jedynie w obszarze dotyczącym emisji, zanieczyszczeń i odpadów Polska zajmowała 7. miejsce. Państwami najbardziej zaawansowanymi pod względem wdrażania koncepcji zielonej gospodarki były Szwecja, Holandia, Dania i Austria (tabela 1).

Indeks Zielonej Gospodarki ujmuje ocenę krajów w sposób syntetyczny, wynika z podsumowania wszystkich siedmiu ocenianych obszarów. W poszczególnych z nich pozycja kraju może odbiegać dość znacznie od ogólnego IZG. Biorąc za przykład Szwecję, będącą liderem pod względem wskaźnika sumarycznego, zajmuje ona dopiero 26. miejsce w sferze zróżnicowania ekosystemów i bioróżnorodności i 22. w sferze zużycia zasobów. Będąca zaś na 2. miejscu rankingu ogólnego Holandia zajmuje tylko 11. miejsce w obszarze VII – sektory zielonej gospodarki. Z kolei plasujące się na ostatnim miejscu rankingu ogólnego Grecja i Bułgaria zajmują odpowiednio 8. pozycję w obszarze zużycia zasobów i 6. miejsce w obszarze zróżnicowania ekosystemów i bioróżnorodności. Wiodące pozycje w poszczególnych obszarach, oprócz Szwecji (obszary IV i VII), zajmują: Irlandia – obszar I, Łotwa – II, Malta – III, Niemcy – V i Dania – VI.

Współczesna gospodarka wykorzystuje energię wytwarzaną głównie z zasobów nieodnawialnych, których zasadniczym składnikiem jest węgiel. Zaznacza się też odchodzenie od gospodarki węglowej do gospodarki wykorzystującej odnawialne źródła energii, w tym pochodzenia biologicznego, wytwarzane zgodnie z zasadami zielonej gospodarki. Potrzebne są więc środki stymulujące poszukiwanie i inwestowanie w nowe technologie wytwarzania energii, nieemitujące gazów cieplarnianych. Na finansowanie inwestycji w nową infrastrukturę i nowe źródła energii potrzebne są środki finansowe, które można pozyskać z emisji zielonych obligacji. Zmianę struktury wytwarzania energii i podniesienie efektywności energetycznej można uzyskać przez większe opodatkowanie energii wytwarzanej z paliw kopalnych i fiskalne wspieranie produkcji energii odnawialnej. Jedną z form może tu być podatek węglowy nakładany na paliwa kopalne w wysokości proporcjonalnej do ilości emitowanego przy spalaniu paliwa dwutlenku węgla. W ramach wspierania zazielenienia gospodarki wykorzystywany jest też handel emisjami i uprawnieniami do zużywania zasobów, który wszedł do praktyki wielu krajów członkowskich Unii Europejskiej. Nadzieje związane z zieloną gospodarką uwidoczniły się szczególnie w czasie powszechnego kryzysu ekonomiczno-finansowego w latach

Tabela 1. Miejsca w rankingu poszczególnych krajów UE dla indeksu IZG oraz dla oddzielnych obszarów**Table 1.** Positions of the UE countries in respect to the overall GEI (Green Economy Index) as well as for the particular areas

UE 27	IZG	I	II	III	IV	V	VI	VII
Austria	4	22	15	13	5	2	6	2
Belgia	7	7	20	15	8	9	8	12
Bułgaria	26	6	16	24	27	19	16	26
Cypr	24	11	24	21	14	24	15	25
Czechy	19	25	18	25	9	15	25	15
Dania	3	23	13	7	4	8	1	3
Estonia	18	3	26	26	20	11	9	8
Finlandia	10	5	23	27	2	5	18	5
Francja	9	9	9	3	13	10	19	17
Grecja	27	19	19	8	24	27	24	19
Hiszpania	22	16	17	6	18	26	13	9
Holandia	2	10	8	4	3	3	2	11
Irlandia	8	1	14	10	15	16	23	14
Litwa	16	8	3	14	23	13	20	20
Luksemburg	12	20	25	16	6	17	4	16
Łotwa	13	4	1	18	26	7	17	7
Malta	14	21	22	1	10	12	12	27
Niemcy	5	27	5	9	11	1	3	4
Polska	20	14	7	20	17	14	21	24
Portugalia	25	13	27	11	22	25	22	13
Rumunia	23	18	2	17	25	18	26	23
Słowacja	21	17	21	23	12	20	11	21
Słowenia	11	15	12	19	7	23	14	6
Szwecja	1	26	10	22	1	4	5	1
Węgry	17	2	4	12	21	22	27	22
Wielka Brytania	6	12	6	2	16	6	7	18
Włochy	15	24	11	5	19	21	10	10

Legenda: I. Ekosystemy/bioróżnorodność; II. Emisje, zanieczyszczenia, odpady; III. Zużycie zasobów; IV. Ubóstwo i nierówności społeczne; V. Gospodarka; VI. Polityka i strategie środowiskowe; VII. Sektory zielonej gospodarki. Kolorem ciemnoszarym wyszczególniono ostatnie miejsca, kolorem jasnoszarym – pierwsze.

Key: I. Ecosystem/biodiversity; II. Emission, pollution, waste; III. Resource utilisation; IV. Poverty and social inequalities; V. Economy; VI. Policy and environmental strategies; VII. Green economy sectors.

The lowest positions are marked with a dark grey colour while the highest ones with a light grey colour.

Źródło: Ryszawska 2013.

Source: Ryszawska 2013.

2007–2011 i pokryzysowego poszukiwania sposobów na ożywienie gospodarki. Według opinii Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego (EKES) ważnym narzędziem takiego ożywienia mogła być reforma fiskalna w dziedzinie ochrony środowiska, „zachęcająca do przeniesienia obciążeń podatkowych z pracy na wykorzystanie zasobów naturalnych, ułatwiająca utrzymanie istniejących miejsc pracy i tworzenia nowych w wielu sektorach gospodarki” (Szyja 2015).

Zieloną gospodarkę traktuje się zazwyczaj jako narzędzie ukierunkowane na realizację zrównoważonego rozwoju oraz element łączący cele gospodarcze, społeczne i środowiskowe. Nie zastępuje ona jednak koncepcji rozwoju zrównoważonego, lecz stanowi jego węższy zakres umożliwiający operacjonalizację w trzech głównych płaszczyznach i pokazanie efektów gospodarowania. Zieloną gospodarkę można więc postrzegać jako zbiór zasad, celów i działań, które obejmują (Kułyk, Gąsiorek-Kowalewicz 2018; EEA 2012; OECD 2011; UNEP 2011a, 2011b):

- przestrzeganie zasad zrównoważonego rozwoju, tj. racjonalne wykorzystanie zasobów dla osiągnięcia celów gospodarczych i społecznych przez obecne pokolenia bez uszczerbku dla interesów przyszłych pokoleń;
- racjonalne wykorzystanie kapitału naturalnego i społecznego poprzez stosowanie różnych narzędzi, takich jak internalizacja kosztów zewnętrznych czy rachunkowość ekologiczna;
- całościowe programowanie wykorzystania zasobów, prowadzenie procesów produkcyjnych i konsumpcyjnych, kalkulację kosztów całości i poszczególnych etapów cyklu życia produktów, usprawnianie zarządzania produkcją i konsumpcją;
- dostosowanie systemów gospodarczych do celów makroekonomicznych i globalnych trendów dzięki tworzeniu zielonych miejsc pracy, likwidacji ubóstwa, zwiększonej konkurencyjności i wzrostu w kluczowych sektorach gospodarki.

Praktyczne zastosowanie powyższych zasad i działań ujawnia się w zielonym wzroście, powiększaniu zasięgu zielonej gospodarki i zwiększaniu jej udziału w tworzeniu PKB. Dynamiczny wzrost zielonej gospodarki spowolnił w latach kryzysu 2012–2014 (tabela 2).

Mechanizm zazielenienia odnosił się nie tylko do poszczególnych sektorów gospodarki i działalności produkcyjnej. Obecnie koncepcje zrównoważonego rozwoju i zazielenienia coraz wyraźniej kierowane są też do sfery konsumpcji i zachowań konsumentów. Większego znaczenia zaczęło nabierać nie tylko popularyzowanie odpowiednich praktyk i technik produkcyjnych, lecz także przyjazne dla środowiska naturalnego funkcjonowanie gospodarstw domowych i nawyki konsumentów. Zatem współcześnie proces zazielenienia, wyrażający troskę o środowisko naturalne, nie dotyczy jedynie sektorów intensywnie korzystających z ziemi, wody i innych składników natury, ale też całej gospodarki i społeczności

Tabela 2. Wartość i dynamika produkcji sektorów zielonej gospodarki w krajach Grupy Wyszehradzkiej i UE (w mln euro) w latach 2008–2014**Table 2.** Value and production dynamics of the green economy sectors in the Visegrad Group countries and the EU (in million EUR) in the years 2008–2014

Rok	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Unia Europejska – 28 państw	571,834	553,748	618,261	681,132	691,737	700,305	709,543
Dynamika	–	96,84	111,65	110,17	101,56	101,24	101,32
Polska	47,212	49,831	50,316	52,159	52,431	53,002	53,488
Dynamika	–	105,55	100,97	103,66	100,52	101,09	100,92
Czechy	28,574	29,190	32,475	32,733	36,186	35,876	35,066
Dynamika	–	102,16	111,25	100,79	110,55	99,14	97,57
Słowacja	11,824	12,769	13,474	13,849	14,952	15,584	16,437
Dynamika	–	107,99	105,52	102,78	105,37	104,23	105,47
Węgry	17,989	19,422	19,717	19,258	20,613	20,972	21,031
Dynamika	–	107,97	101,52	97,67	107,04	101,74	100,28

Źródło: Kułyk, Gąsiorek-Kowalewicz 2018.

Source: Kułyk, Gąsiorek-Kowalewicz 2018.

ludzkich. Koncepcja zazielenienia była więc nieustannym przedmiotem zainteresowania organizacji międzynarodowych i instytucji globalnych, których śladem podążała także Unia Europejska. W ślad za przyjęciem przez ONZ Strategii „Agenda 2030” Unia Europejska w grudniu 2019 r. ogłosiła komunikat dotyczący Strategii „Europejskiego Zielonego Ładu” (KE 2019).

6. Podsumowanie

Problem zagrożeń wynikających z rosnącego zanieczyszczenia i degradacji środowiska narastał w drugiej połowie XX stulecia w miarę przyrostu liczby ludności, postępów urbanizacji i industrializacji, intensyfikacji rolnictwa oraz podnoszenia poziomu wiedzy i świadomości. Najpierw biologowie dostrzegli, że ludność po raz pierwszy w swojej historii stanęła na skraju przepaści i powinna radykalnie zmienić swoje podejście do przyrody i całego otoczenia naturalnego. Degradacja ekosystemów obecnie dotknęła już trzecią część ludności żyjącej na naszej planecie, a zagrożenie degradacją dotyczy większości terenów zamieszkałych przez ludzi. Zagrożenia dostrzegli także klimatolodzy, którzy wskazali, że zmiany klimatu widoczne są nie

tylko na terenach zamieszkałych, lecz także na obszarach podbiegunowych, co ma negatywny wpływ na całą planetę.

Świadomość zagrożeń globalnych dostrzeżona przez naukowców zaczęła stopniowo przenikać do sfery polityki międzynarodowej, a następnie weszła w sferę zainteresowania różnych gremiów krajowych, społecznych i biznesowych. Degradacja ekosystemów, dewastacja lasów i innych zbiorowisk roślin, emisja gazów cieplarnianych, ocieplenie klimatu, podnoszenie poziomu wód oceanów itd. spowodowane spalaniem paliw kopalnych, nadmierną eksploatacją przyrody, urbanizacją oraz koncentracją ludności i gospodarki w metropoliach oraz różnymi błędami w gospodarowaniu zasobami naturalnymi została nagłośniona na konferencjach o zasięgu światowym, a także dzięki aktywności różnych instytucji międzynarodowych, w tym zwłaszcza ONZ i OECD. Raporty UNEP wskazywały na nasilające się zagrożenia, potrzebę podejmowania działań zapobiegawczych i koszty związane z ratowaniem ziemskiej biosfery.

Zagrożenia dostrzeżone w latach 70. i 80. XX w. zostały racjonalnie osadzone w koncepcji zrównoważonego rozwoju, która stała się podstawowym paradygmatem polityk i strategii rozwoju w skali całego świata i w poszczególnych krajach. Problematyka ta zajęła także ważne miejsce w strategiach, politykach i programach rozwoju opracowywanych i wdrażanych w Unii Europejskiej. Jedną z form implementacji koncepcji zrównoważonego rozwoju stała się zielona gospodarka i zielony wzrost. Zainteresowanie problematyką ochrony przyrody, zachowaniem bioróżnorodności i regeneracją ekosystemów weszło do powszechnej świadomości jako symboliczne „zazielenienie” gospodarki.

W początkowym okresie kształtowania się koncepcji zrównoważonego rozwoju przeważało zainteresowanie płaszczyzną środowiskową, czego wyrazem było upowszechnienie się działań związanych z ekorozwojem czy rolnictwem ekologicznym. Po okresie równego traktowania płaszczyzn środowiskowej, ekonomicznej i społecznej w czasach wychodzenia z kryzysu finansowego pierwszej dekady XXI w. i poszukiwania nowych strategii antykryzysowych nastąpił powrót do specjalnego traktowania problematyki zazielenienia gospodarki w formie koncepcji zielonego ładu nie tylko jako remedium antykryzysowego, ale też sposób zachowania walorów środowiska przyrodniczego i bioróżnorodności oraz, a może przede wszystkim, jako przeciwdziałania nadmiernej emisji gazów cieplarnianych uznawanych za główną przyczynę zmian klimatycznych. Potrzeba dostosowania się do zmian klimatu stała się szczególnie istotna w rolnictwie i na obszarach wiejskich.

Idea nowego Europejskiego Zielonego Ładu jest tylko jedną z wielu szczegółowych koncepcji zrównoważonego rozwoju, którymi zajmują się różne organizacje międzynarodowe, w tym głównie ONZ. Przyjęta w 2015 r. rezolucja ONZ „Przekształcamy nasz świat: Agenda na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030” wyszczególniła 17 celów

zrównoważonego rozwoju, które można jednocześnie uznać za zintegrowany sposób realizowania procesów społeczno-ekonomicznego rozwoju we wszystkich krajach świata. Europejski Zielony Ład jest nową, przewidzianą do wdrażania w krajach członkowskich Unii Europejskiej strategią na rzecz wzrostu gospodarczego, ochrony ekosystemów i bioróżnorodności oraz umacniania sprawiedliwego dobrze prosperującego społeczeństwa, przy oszczędnym gospodarowaniu zasobami przyrodniczymi, coraz szerszym wykorzystaniu odnawialnych źródeł energii i ograniczaniu do minimum emisji gazów cieplarnianych przyczyniających się do zmian klimatu.

Świadomość zagrożeń ekologicznych i klimatycznych, gromadzenie wiedzy i upowszechnianie informacji dotyczących zielonej gospodarki, zielonego wzrostu i potrzeby zazielenienia rozwoju jest tylko przygotowaniem do działań praktycznych. Ten etap praktycznego zapobiegania niepożądanym zmianom i niwelowania ich skutków został z pewnością zapoczątkowany i osiągnął już różny poziom zaawansowania w poszczególnych krajach. Wdrażanie zielonych koncepcji gospodarowania nie może mieć tylko charakteru deklaratywnego, wymaga konkretnych form wsparcia inwestycyjnego i edukacyjnego. Potrzebne są badania naukowe nad głębszym poznaniem stanu wdrożenia i możliwych form zielonego gospodarowania jako jednej z ważnych form realizowania koncepcji zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego. W Polsce, podobnie jak w innych krajach Unii Europejskiej, działania te będą prowadzone zgodnie z nowym programem Zielonego Ładu Europejskiego, a problematyka dotycząca tego programu zostanie szerzej przedstawiona w odrębnym artykule w kolejnym numerze kwartalnika „Wieś i Rolnictwo”.

Bibliografia

- Adamowicz M. (2021a). The potential for innovative and smart rural development in the peripheral regions of eastern Poland. *Agriculture*, 11 (3), 188. DOI:10.3390/agriculture11030188.
- Adamowicz M. (2021b). Procesy rozwojowe rolnictwa w kontekście wyzwań globalizacji i nowych ujęć koncepcji zrównoważonego rozwoju. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, 366 (1), 24–45. DOI:10.30858/zer/132395.
- Adamowicz M., Zwolińska-Ligaj M. (2020). The “smart village” as a way to achieve sustainable development in rural areas of Poland. *Sustainability*, 12 (16), 6503. DOI:10.3390/su12166503.
- Adamowicz M., Zwolińska-Ligaj M. (2018). New concepts for rural development in the strategies and policies of the European Union. *Economic and Regional Studies/Studia Ekonomiczne i Regionalne*, 11 (3), 7–31. DOI:10.2478/ers-2018-0022.
- Allen C., Clouth S. (2012). *A Guidebook for the Green Economy*. New York: UN Division for Sustainable Development (UNDESA).

- Atkisson K., Atkisson A. (2013). *Green Economy 2013: A Strategic Briefing on the State of Play in the Global Transition*. Atkisson Group's Sustainability Intelligence Unit.
- Bąk I., Cheba K. (2020). *Zielona gospodarka jako narzędzie zrównoważonego rozwoju*. Warszawa: CeDeWu.
- Borys T. (2016). Aksjologiczne podstawy zrównoważonego i inteligentnego rozwoju. *Ekonomia i Środowisko*, 58 (3), 35–46.
- Burchard-Dziubińska M., Rzońca A., Drzazga D. (2014). *Zrównoważony rozwój. Naturalny wybór*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. DOI:10.18778/7969-090-9.
- Carney D. (2002). *Sustainable Livelihood Approaches: Progress and Possibilities for Change*. London: Department for International Development (DFID).
- Czudec A., Miś T., Zając D. (2018). *Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich w wymiarze regionalnym*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- EC [European Commission] (2011a). A roadmap for moving to a competitive low carbon economy in 2050. COM(2011) 112 final. Brussels: European Commission.
- EC [European Commission] (2011b). Roadmap to a resource efficient Europe. COM(2011) 571 final. Brussels: European Commission.
- EC [European Commission] (2011c). Our life insurance, our natural capital: An EU biodiversity strategy to 2020. COM(2011) 0244 final. Brussels: European Commission.
- EEA [European Environment Agency] (2012). *Environmental Indicator Report 2012: Ecosystem Resilience and Resource Efficiency in a Green Economy in Europe*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. DOI:10.2800/4874.
- GGKP [Green Growth Knowledge Platform] (2013). Moving towards a Common Approach on Green Growth Indicators. Green Growth Knowledge Platform Scoping Paper. Mexico City: Green Growth Knowledge Platform.
- KE [Komisja Europejska] (2019). Europejski Zielony Ład. COM(2019) 640 final. Bruksela: Komisja Europejska.
- Kułyk P., Gąsiorok-Kowalewicz A. (2018). Rozwój zielonej gospodarki w krajach Grupy Wyszehradzkiej. *Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie – Problemy Rolnictwa Światowego*. 18 (2), 193–206. DOI:10.22630/PRS.2018.18.2.47.
- OECD (2011). Towards green growth. A summary for policy makers. May 2011. <https://www.oecd.org/greengrowth/48012345.pdf> (dostęp: 9.12.2020).
- Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie (2016). Cele zrównoważonego rozwoju. <http://un.org.pl> (dostęp: 14.04.2021).
- Pearce D., Markandya A., Barbier E. (1989). *Blueprint for a Green Economy*. London: Routledge. DOI:10.4324/9781315070223.
- Ryszawska B. (2013). *Zielona gospodarka. Teoretyczne podstawy koncepcji i pomiar jej wdrażania w Unii Europejskiej*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Szyja P. (2015). Zielona gospodarka w Polsce: Stan obecny i perspektywy. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, 41, 432–447.
- Toth G. (2019). Circular economy and its comparison with 14 other business sustainability movements. *Resources*, 8 (4), 159. DOI:10.3390/resources8040159.

- UE [Unia Europejska] (2012). *UN Conference RIO+20: Contribution by the European Union and its Member States to the UN Department of Economic and Social Affairs*. https://www.mite.gov.it/sites/default/files/archivio/allegati/rio_20/contribution_eu_ms_uncsd.pdf (dostęp: 9.12.2020).
- UNEP (2012). *Measuring Progress Towards an Inclusive Green Economy*. Nairobi: UNEP Division of Communications and Public Information.
- UNEP (2011a). *Annual Report 2011: United Nations Environmental Programme, RIO 2012*. Nairobi: UNEP Division of Communications and Public Information.
- UNEP (2011b). *Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication – A synthesis for policy makers*. Nairobi: UNEP Division of Communications and Public Information.
- US w Białymstoku [Urząd Statystyczny w Białymstoku] (2017). *Wskaźniki zielonej gospodarki w Polsce*. Białystok: Urząd Statystyczny w Białymstoku.
- World Bank (2012). *Inclusive Green Growth: The Pathway to Sustainable Development*. Washington DC: World Bank.

Green Economy, Green Growth and Greening as the Forms of Sustainable Development Concept

Abstract: The subject of this study is the green economy, green growth and greening as a concept introduced to the economy in order to maintain the environmental protection, biodiversity and to prevent the climate changes. These concepts implemented in the European Union are called the European Green Deal. All the green concepts are connected with the paradigm of the sustainable development and they become the form of the sustainable development execution in the developed strategies. This study is based on the subject literature and the documents created by United Nations agencies, international institutions and organizations as well as the European Union authorities. The notions of green economy, green growth and green deal are especially important for the sectors of economy that are based on natural resources – agriculture, forestry, fishing and mining. The greening means taking care of nature and the ecosystems in the economy and social life, especially in the territorial systems with a high concentration of the population and industry. The green concepts of the sustainable development implementation require investment and educational support. The green concepts of development embrace many ambitious assumptions and thus they can be considered too optimistic.

Keywords: green economy, green growth, green deal, sustainable development, greening.

